

SPORT JIHOZLARI ISHLAB CHIQARUVCHI KORXONALARDA INNOVATSION- INVESTITSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING INTEGRALLASHGAN YONDASHUVI

Xamraqulov Ixtiyor Baxtiyorovich

Farg'ona davlat texnika universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada sport jihozlari ishlab chiqaruvchi korxonalarda innovatsion va investitsion faoliyat samaradorligini baholashning integrallashgan metodologik yondashuvi asoslanadi. Tadqiqotda ushbu tarmoqning xavfsizlik, ergonomika, standartlashtirish, raqamlashtirish, servis va bozor moslashuvchanligi bilan bog'liq xususiyatlari hisobga olinadi. Taklif etilayotgan yondashuv moliyaviy, texnologik, innovatsion, bozor va risk indikatorlarini yagona baholash konturida birlashtiradi. Natijada korxonalarda investitsiya resurslarini ustuvor yo'nalishlarga taqsimlash, innovatsion loyihalarni saralash va raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyati kuchayadi.*

Kalit so'zlar: *sport jihozlari, innovatsion faoliyat, investitsion samaradorlik, texno-indikativ matritsa, risk boshqaruvi, raqobatbardoshlik, sanoat korxonalari.*

KIRISH

Jahon sport sanoatida mahsulot xavfsizligi, ergonomik dizayn, raqamli funksiyalar va servis tizimlari korxona raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillarga aylanmoqda. Sport jihozlari ishlab chiqaruvchi korxona oddiy sanoat mahsulotini emas, balki inson salomatligi va jismoniy faolligi bilan bevosita bog'liq bo'lgan funksional vositani ishlab chiqaradi. Shu sababli bunday korxonalarda innovatsion faoliyatni baholash faqat yangi mahsulotlar ulushi yoki modernizatsiya hajmi bilan cheklanmasligi lozim. Investitsion faoliyat ham an'anaviy moliyaviy qaytim ko'rsatkichlaridan tashqari, mahsulot sifati, standartlarga muvofiqlik, eksportga tayyorgarlik va servis barqarorligini qamrab olishi zarur.

O'zbekiston sharoitida sport infratuzilmasining kengayishi, ta'lim muassasalari va sport klublarining jihozlarga bo'lgan ehtiyoji, import o'rnini bosish vazifalari hamda mahalliy ishlab chiqaruvchilarning eksport salohiyatini oshirish zarurati ushbu mavzuning dolzarbligini kuchaytiradi. Shu jihatdan sport jihozlari ishlab chiqaruvchi korxonalarda innovatsion va investitsion faoliyat samaradorligini baholash uchun tarmoqqa mos, ko'p mezonli va boshqaruv qarorlariga yaqin metodologik yondashuv talab etiladi.

Nazariy asoslar. Innovatsion faoliyat bo'yicha xalqaro yondashuvlarda innovatsiya faqat mahsulotdagi texnik yangilik sifatida emas, balki biznes jarayonlari, marketing, tashkilot va hamkorlikdagi o'zgarishlar majmui sifatida talqin etiladi. Bunday qarash sport jihozlari ishlab chiqaruvchi korxonalar uchun ayniqsa muhimdir. Chunki sport anjomi qiymati faqat metall, plastmassa yoki boshqa materiallar yig'indisi bilan belgilanmaydi; uning foydalanishdagi xavfsizligi, sportchi yoki

foydalanuvchiga mos ergonomikasi, servisga yaroqliligi va brendga bo'lgan ishonch ham yakuniy iqtisodiy natijaga ta'sir qiladi. Shu sababli innovatsion samaradorlikni baholashda R&D xarajatlari bilan bir qatorda prototiplash tezligi, sinov natijalari, sertifikatlashga tayyorgarlik, kafolatli ta'mir xarajatlari va takroriy xarid koeffitsiyenti kabi indikatorlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Investitsion faoliyat nazariyasida kapital qo'yilmalar odatda rentabellik, sof joriy qiymat, ichki foyda normasi va qoplash muddati orqali baholanadi. Bu ko'rsatkichlar zarur, biroq sport jihozlari tarmog'ida ular to'liq tasvir bermaydi. Yangi mahsulot liniyasiga kiritilgan investitsiya dastlab yuqori xarajat va sekin qaytinga ega bo'lishi mumkin, ammo uzoq muddatda eksport sertifikatlari, servis daromadlari, brend kapitali va intellektual mulk orqali qo'shimcha qiymat yaratadi. Demak, investitsion samaradorlikni baholashda kapitalning nafaqat moliyaviy qaytimi, balki texnologik yangilanishga, mahsulot portfelining diversifikatsiyasiga va korxonaning bozorga moslashuvchanligiga qo'shgan hissasi ham inobatga olinishi kerak.

Tadqiqotning ilmiy farqi shundaki, innovatsion va investitsion faoliyat alohida boshqaruv yo'nalishlari sifatida emas, balki yagona loyiha siklining o'zaro bog'liq elementlari sifatida qaraladi. Innovatsion g'oya investitsiya bilan ta'minlanmasa, tijoratlashuv bosqichiga chiqmaydi; investitsiya esa innovatsion mazmunga ega bo'lmasa, ko'pincha uskunani almashtirish bilan cheklanib qoladi. Shu bois sport jihozlari ishlab chiqaruvchi korxonalar uchun samarali model innovatsion salohiyat, investitsion manba, texnologik tayyorgarlik, risk va bozor natijalarini yagona baholash maydonida birlashtirishi zarur.

Metodologiya. Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy baholash, ko'p mezonli indikatorlar yondashuvi va integral indekslash usullaridan foydalanildi. Taklif etilayotgan metodologiya besh asosiy blokka tayangan holda shakllantiriladi: moliyaviy natija, texnologik tayyorgarlik, innovatsion faollik, bozor moslashuvchanligi va risk barqarorligi. Har bir blok 0 dan 1 gacha oraliqda normalizatsiya qilinadigan indikatorlar orqali baholanadi. Yakuniy integral ko'rsatkich quyidagi umumiy mantiq asosida aniqlanadi:

$$IIS = w_1F + w_2T + w_3I + w_4B - w_5R,$$

bu yerda IIS – innovatsion-investitsion samaradorlik indeksi; F – moliyaviy natija; T – texnologik tayyorgarlik; I – innovatsion faollik; B – bozor moslashuvchanligi; R – risk darajasi; $w_1...w_5$ – bloklarning vazn koeffitsiyentlari. Risk bloki manfiy ishora bilan kiritilishi uning investitsion natijadorlikni pasaytiruvchi omil sifatida qaralishini bildiradi.

Natijalar va muhokama. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sport jihozlari ishlab chiqaruvchi korxonalarda innovatsion-investitsion samaradorlikni faqat moliyaviy ko'rsatkichlar asosida baholash yetarli emas. Masalan, yangi trenajyor yoki himoya vositasini ishlab chiqish jarayonida prototiplash, sinov, sertifikatlash, dizayn va servis tayyorgarligi bilan bog'liq xarajatlar dastlab pul oqimlarini kamaytirishi mumkin. Biroq aynan shu xarajatlar mahsulot xavfsizligi, bozor ishonchi va eksportga chiqish

imkoniyatini shakllantiradi. Demak, qisqa muddatli moliyaviy natija bilan uzoq muddatli strategik samara o'rtasidagi bog'liqlik integral baholash tizimida aks ettirilishi kerak.

Taklif etilayotgan yondashuvning birinchi afzalligi shundaki, u innovatsion texnologiyalarni joriy etish natijasini ishlab chiqarish samaradorligi bilan bog'laydi.

Texnologik yangilanish, raqamli integratsiya, resurs tejamkorlik, sifat va standartlarga muvofiqlik kabi indikatorlar korxonada qaysi yo'nalish ustuvor investitsiya talab qilishini aniqlashga yordam beradi. Ikkinchi afzallik investitsiya manbalarini loyiha xususiyatiga moslashtirish imkoniyatidir.

Uskunani modernizatsiya qilish uchun lizing, aylanma mablag'lar uchun bank krediti, prototiplash va raqamli yechimlar uchun grant yoki venchur resurslari nisbatan maqbul bo'lishi mumkin.

Uchinchi afzallik risklarni boshqaruv jarayoniga erta bosqichda kiritishdir. Sport jihozlari tarmog'ida texnologik, bozor, moliyaviy, ta'minot, standartlashtirish va boshqaruv risklari bir-biri bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi.

Mazkur metodologiya "LB SPORT" MCHJ va "MAGNA SPORT" MCHJ kabi korxonalar misolida qo'llanganda, ularning innovatsion-investitsion holatini solishtirish, zaif bo'g'inlarni aniqlash va investitsiya portfelini ustuvorlashtirish imkonini beradi.

Agar korxonada texnologik tayyorgarlik yuqori, biroq bozor moslashuvchanligi past bo'lsa, investitsiyalar faqat uskunaga emas, balki marketing, servis va distribyutorlik tizimlariga ham yo'naltirilishi kerak.

Aksincha, bozor talabi mavjud bo'lib, texnologik baza eskirgan bo'lsa, modernizatsiya va sifat nazorati asosiy ustuvorlikka aylanadi.

Amaliy jihatdan bunday yondashuv korxonada ma'lumotlar bazasini shakllantirishni talab qiladi.

Moliyaviy hisobot, ishlab chiqarish statistikasi, servis murojaatlari, sinov bayonnomalari, mijozlar fikri va eksport talablari bitta tahliliy konturda jamlansa, investitsion qarorlar taxminiy mulohazalarga emas, o'lchovli indikatorlarga tayanadi.

Bu esa rahbariyatga qaysi loyiha tez qaytim berishi, qaysi biri strategik qiymat yaratishi va qaysi yo'nalishda risk yuqori ekanini aniqroq ko'rsatadi.

Xulosa.

Sport jihozlari ishlab chiqaruvchi korxonalarda innovatsion va investitsion faoliyat samaradorligini baholash tarmoqning maxsus xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi zarur. Taklif etilgan integrallashgan yondashuv moliyaviy, texnologik, innovatsion, bozor va risk indikatorlarini yagona tizimga birlashtiradi.

Ushbu metodologiya korxona rahbariyatiga investitsiya resurslarini asosli taqsimlash, innovatsion loyihalarni saralash, xavflarni kamaytirish va raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Kelgusida mazkur yondashuvni real statistik ma'lumotlar asosida ekonometrik tekshirish va tarmoq korxonalari uchun amaliy tavsiyalar paketi sifatida rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ikhtiyor Khamrakulov and others. (2025). Probabilistic Inference Algorithm for Fault Diagnosis in Industrial Control Systems. 2025 3rd International Conference on Cyber Resilience (ICCR) | 979-8-3315-5553-5/25.
2. I.B.Xamraqulov. (2025). Sport sanoatining innovatsion rivojlanishiga oid xorijiy tajribalar tahlili. Muhandislik va iqtisodiyot, 616-619 b.
3. I.B.Xamraqulov. (2025). Sport anjomlari sanoatida innovatsion jarayonlarni tizimlashtirish modelining zarurati. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. 12-son. 813-818 b.
4. I.B.Xamraqulov. (2025). Raqamli texnologiyalarni sport mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar faoliyatiga joriy etilish yo'nalishlari. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. 11-son. 813-818 b.
5. I.B.Xamraqulov. (2024). Sport tashkilotining investitsion jozibadorligi. International Journal of Education, Social Science & Humanities. Volume-12, 1656-1660.
6. Schumpeter, J.A. (1934). The Theory of Economic Development. Harvard University Press.